

Konstrukcja ubezpieczenia rentowego jako ubezpieczenia na życie

Structure of Disability Insurance

Abstract

This article presents the legal characteristics of disability insurance. It discusses its classification in light of applicable law and the criterion for this classification – the type of benefit paid. A detailed analysis of the essential aspects of this contract, such as the definition of the insured event, the insurer's benefits, and the insurance premium, is provided. Various variants and varieties of disability insurance are also presented.

KEYWORDS: life insurance, disability insurance, insurance contract, pension

SŁOWA KLUCZOWE: ubezpieczenie na życie, ubezpieczenie rentowe, umowa ubezpieczenia, renta

MAGDALENA NATALIA SZCZEPAŃSKA – doktor habilitowany nauk prawnych, Uniwersytet Warszawski, ORCID – 0000-0003-1040-5792, e-mail: m.szczepanska@wpia.uw.edu.pl

1 | Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego opracowania jest przedstawienie charakterystyki prawnej ubezpieczenia rentowego. W artykule zostanie zaprezentowana konstrukcja prawna ubezpieczenia rentowego, w szczególności modele ubezpieczeń rentowych funkcjonujące na polskim rynku ubezpieczeń, zarówno jako samodzielne ubezpieczenia, jak i powiązane z innymi

rodzajami ubezpieczeń na życie, oraz ich klasyfikacja w systematyce ubezpieczeń. Szczegółowej analizie poddane zostały zagadnienia wypadku ubezpieczeniowego, świadczenia ubezpieczyciela oraz składki ubezpieczeniowej. Jednak ze względu na brak szczegółowych regulacji prawnych dotyczących tego rodzaju ubezpieczeń mogą wystąpić wątpliwości w zakresie stosowania niektórych rozwiązań prawnych przy kształtowaniu treści tego stosunku ubezpieczenia.

Rozważania będą dotyczyły rozwiązań teoretycznych, które mogłyby znaleźć zastosowanie w tego rodzaju ubezpieczeniach, w szerszym kontekście rozwiązań prawnych funkcjonujących w innych gałęziach prawa. Należy jednak uwzględnić to, że ubezpieczenia rentowe nie są popularne na polskim rynku, przede wszystkim z tego względu, że nie cieszą się one zainteresowaniem potencjalnych klientów zakładów ubezpieczeń, co powoduje, że nie ma szerokiej bazy do analizy stosowanych rozwiązań prawnych. Ponadto w artykule odniesiono się do praktycznych aspektów funkcjonowania tego rodzaju ubezpieczeń. W opracowaniu została zastosowana metoda analizy formalno-dogmatycznej.

2 | Klasyfikacja ubezpieczenia rentowego

Ubezpieczenie rentowe oraz renta wypłacana jako świadczenie z ubezpieczenia rentowego nie zostały szczegółowo uregulowane w przepisach prawa, w szczególności w kodeksie cywilnym lub ustawie z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 838 ze zm.). Pojęciem „ubezpieczenia rentowe” ustawodawca posługuje się jedynie w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej – Dział I – Ubezpieczenia na życie. W ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1061 ze zm., dalej: k.c.) żaden przepis nie reguluje *expressis verbis* ubezpieczenia rentowego. Natomiast w k.c. znajdują się przepisy, które odwołują się do renty jako świadczenia ubezpieczyciela. W art. 805 § 2 k.c. przewidziano, że świadczenie ubezpieczyciela polega w szczególności na zapłacie przy ubezpieczeniu osobowym umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej. Ponadto ustawodawca zastrzegł, że zgodnie z art. 805 § 3 k.c. do renty z umowy ubezpieczenia nie stosuje się przepisów k.c.

o rencie^[1]. Wyłączenie wynikające z art. 805 § 3 k.c. nie odnosi się do przypadków, w których ubezpieczyciel jest zobowiązany do uiszczania renty o charakterze odszkodowawczym z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej^[2].

Na podstawie przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej i k.c. można dokonać klasyfikacji prawnej ubezpieczenia rentowego. Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej wprowadza odrębną klasyfikację ryzyk dokonaną według działów, grup i rodzajów ubezpieczeń, mającą przede wszystkim znaczenie administracyjno-prawne. Zgodnie z systematyką zawartą w załączniku do ww. ustawy ubezpieczenia rentowe zostały zakwalifikowane do grupy 4 Działu I. W świetle zawartego w k.c. podstawowego podziału ubezpieczeń na majątkowe i osobowe, dokonanego na podstawie kryterium, które stanowi rodzaj wypłacanego świadczenia (art. 805 § 2 k.c.)^[3], przyjmując założenie, że świadczeniem w ubezpieczeniu rentowym jest renta służąca zaspokojeniu zindywidualizowanych potrzeb uprawnionego, należy je zakwalifikować do kategorii ubezpieczeń osobowych. W związku z powyższym należy uznać, że umowa przewidująca ubezpieczenie rentowe jest umową ubezpieczenia osobowego, która może przybrać postać w szczególności umowy ubezpieczenia na życie, niestanowiącą umowy odrębnej od umowy ubezpieczenia. W świetle podziału na ubezpieczenia dobrowolne i obowiązkowe ubezpieczenie rentowe nie jest ubezpieczeniem obowiązkowym w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych ani nie ma charakteru przymusowego^[4]. W związku z powyższym stanowi ubezpieczenie dobrowolne, co oznacza,

¹ Jest to przede wszystkim odesłanie w przypadku renty udzielonej za wynagrodzeniem do przepisów o sprzedaży, a w przypadku renty udzielonej nieodpłatnie do przepisów o darowiźnie (art. 906 k.c.) oraz do określenia terminów płatności renty (art. 904–905 k.c.); Bogusław Lackoroński, w *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii Konrad Osjada, red. tomu Witold Borysiak (Legalis).

² Agnieszka Maria Pyrżyńska, w *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, art. 903, red. Maciej Gutowski (Legalis), Nb 7.

³ Beata Mrozowska, "Klasyfikacja prawna ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych, stanowiących uzupełnienie do ubezpieczeń na życie," *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2013): 15–25.

⁴ W doktrynie uznaje się, że dyspozycja art. 3 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych i Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych z kręgu ubezpieczeń obowiązkowych obejmuje wszystkie ubezpieczenia niemajątkowe, nawet jeżeli przepisy prawa określałyby obowiązek zawierania takich ubezpieczeń; Damian Walczak i Michał Ziemiak, "Ubezpieczenia obowiązkowe w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych," *Prawo Asekuracyjne*, nr 4 (2022): 3–23.

że strony umowy w ramach swobody umów mogą kształtować treść tego stosunku zobowiązaniowego.

W przypadku ubezpieczenia rentowego jako punkt wyjścia do dalszych rozważań należy potraktować nazwę tego ubezpieczenia określoną przez ustawodawcę w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Podkreślenia wymaga, że regulacja zawarta w ww. załączniku nie zawiera definicji legalnych, które umożliwiałyby prawidłowe zaklasyfikowanie ryzyk dotyczących tego ubezpieczenia. Poza przepisami określającymi podział ubezpieczeń ustawodawca nie przewidział jakichkolwiek innych, szczegółowych i określonych na poziomie ustawowym kryteriów, jakimi należy się kierować przy klasyfikacji produktów ubezpieczeniowych. W związku z powyższym klasyfikacja produktów ubezpieczeniowych w przeważającej mierze dokonywana jest przez praktykę i doktrynę ubezpieczeniową⁵.

Na podstawie przepisów prawa, które wprowadzają nazwę tego ubezpieczenia odwołującą się do renty oraz określają rentę jako jeden z rodzajów świadczeń w ubezpieczeniach osobowych jako kryterium wyróżniające ten typ ubezpieczenia, należy wskazać rodzaj świadczenia wypłacanego przez ubezpieczyciela. Należy jednak uwzględnić, że pozostałe grupy ubezpieczeń zawarte w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej w Dziale I noszą nazwy niezwiązane z rodzajem wypłacanych przez ubezpieczyciela świadczeń (ubezpieczenie na życie, ubezpieczenie posagowe, zaopatrzenia dzieci, ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, a także ubezpieczenia na życie, w których świadczenie zakładu ubezpieczeń jest ustalane w oparciu o określone indeksy lub inne wartości bazowe, ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe). Powyższe oznacza, że w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej w Dziale I nie przyjęto jednolitego kryterium klasyfikacji ubezpieczeń do ustawowo określonych grup ubezpieczeń. Ze względu na to, że ustawodawca nie przypisał konkretnych świadczeń do określonej grupy ubezpieczeń, nie można założyć, że renta stanowi świadczenie zastrzeżone jedynie dla ubezpieczeń rentowych. Z powyższego wynika, że świadczenie ubezpieczyciela w postaci renty może występować również w innych rodzajach ubezpieczeń. Ponadto na podstawie samej nazwy ubezpieczenia nie można przyjąć, że w ubezpieczeniu rentowym ubezpieczyciel może wypłacać jako swoje świadczenie

⁵ Mrozowska, "Klasyfikacja prawna ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych, stanowiących uzupełnienie do ubezpieczeń na życie," 15 – 25.

wyłącznie rentę. Nie budzi jednak wątpliwości, że renta jako świadczenie o okresowym charakterze będąca przedmiotem zobowiązania wynikającego z umowy ubezpieczenia rentowego stanowi element przedmiotowo istotny ubezpieczenia rentowego.

W praktyce rynkowej wypłata świadczenia w postaci renty występuje również w ubezpieczeniach posagowych, ubezpieczeniach zaopatrzenia dzieci, ubezpieczeniach na życie i dożycie oraz ubezpieczeniach na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym^[6]. W związku z powyższym w literaturze przedmiotu przyjmuje się, że za ubezpieczenia rentowe *sensu stricto* uznawane są jedynie te, w których renta stanowi świadczenie podstawowe, a jej warunki zostały określone przy zawarciu umowy. Ubezpieczenia posagowe, ubezpieczenia na życie i dożycie, a także ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym, w których jednym ze świadczeń może być renta, są uznawane za ubezpieczenia rentowe *sensu largo*. W tych rodzajach ubezpieczeń ubezpieczenie rentowe jest jedynie umową dodatkową, a wypłata świadczenia w formie renty wymaga często zawarcia nowej umowy^[7]. Takie stanowisko nie wydaje się trafne, ponieważ ubezpieczenia posagowe, ubezpieczenia na życie i dożycie, a także ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym są ubezpieczeniami zaliczanymi do odrębnych grup ubezpieczeń, zdefiniowanych przez ustawodawcę, które nie mogą być klasyfikowane do innej grupy ubezpieczeń, uwzględniając, że ustawodawca nie dokonał podziału na ubezpieczenia rentowe *sensu largo* i *sensu stricto*. Ponadto w ubezpieczeniu posagowym i zaopatrzenia dzieci renta może być świadczeniem podstawowym, typowym dla tego rodzaju ubezpieczenia i w związku z powyższym nie jest to wystarczająca przesłanka do uznania tego rodzaju ubezpieczenia za ubezpieczenie rentowe. W związku z powyższym konstrukcja ubezpieczenia przewidująca jako świadczenie ubezpieczyciela wypłatę renty, nawet jako świadczenia głównego, nie determinuje takiego ubezpieczenia jako ubezpieczenia rentowego.

Ponadto renta nie jest świadczeniem zastrzeżonym jedynie dla ubezpieczeń osobowych ani w ogóle dla umów ubezpieczenia. Może ona występować również jako świadczenie odszkodowawcze wypłacane poszkodowanemu w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej, mającym na celu naprawienie szkody z tytułu odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody. W systemie prawa cywilnego funkcjonuje również odrębna umowa

⁶ Maciej Cycoń i Edyta Czerwiec, "Ubezpieczenia rentowe na przykładzie wybranych zakładów ubezpieczeń ofert," *Zeszyty Naukowe*, nr 181 (2011): 278.

⁷ Ibidem.

renty uregulowana w art. 903 k.c., zgodnie z którym przez umowę renty jedna ze stron zobowiązuje się względem drugiej do określonych świadczeń okresowych w pieniądzu lub w rzeczach oznaczonych tylko co do gatunku.

3 | Ogólna charakterystyka ubezpieczenia rentowego

Ani przepisy k.c., ani przepisy ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, na podstawie których można dokonać klasyfikacji ubezpieczenia rentowego, nie pozwalają na zrekonstruowanie treści tej umowy oraz zdefiniowanie, jakie cechy odróżniają ją od innych rodzajów ubezpieczeń. Ze względu na to, że jest to umowa ubezpieczenia, w odniesieniu do ubezpieczenia rentowego należy się w tym zakresie odwołać do *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia. Artykuł 805 § 1 k.c.^[8] określający definicję umowy ubezpieczenia (przez umowę ubezpieczenia ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę) ma generalny i bardzo szeroki charakter obejmujący wszystkie rodzaje umów ubezpieczenia. W związku z powyższym przepis ten nie stanowi wystarczającej podstawy prawnej do zrekonstruowania szczegółowej treści poszczególnych rodzajów ubezpieczeń uwzględniającej ich specyfikę, w tym w szczególności ubezpieczenia rentowego.

Nie budzi wątpliwości, że podstawą do rozważań dotyczących treści umowy ubezpieczenia rentowego powinna być analiza definicji umowy ubezpieczenia. Taki pogląd wyrażany jest również w doktrynie poprzez przyjęcie, że k.c., regulujący stosunek ubezpieczeniowy od strony kontraktowej, określa reżim prawny praw i obowiązków stron, jednocześnie wskazując, jaki rodzaj świadczeń determinuje zakres przedmiotowy ubezpieczenia, a zatem jego kwalifikację prawną^[9]. W literaturze przyjmuje się, że:

⁸ Dariusz Fuchs i Katarzyna Malinowska, red. "Komentarz do niektórych przepisów ustawy - Kodeks cywilny," w *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków (Lex)*, komentarz do art. 805 k.c., Nb 1.

⁹ Mrozowska, "Klasyfikacja prawna ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych, stanowiących uzupełnienie do ubezpieczeń na życie," 15 - 25.

umowa ubezpieczenia jest na gruncie art. 805 k.c. umową dwustronnie zobowiązującą, odpłatną, w której świadczenie ubezpieczającego w postaci składki jest skorelowane z ochroną ubezpieczeniową, zapewnianą przez ubezpieczyciela w zakresie objętych umową ryzyk wystąpienia określonych wypadków ubezpieczeniowych. W razie wystąpienia wypadku, który zasadniczo odznacza się cechami zdarzenia losowego, zdefiniowanego w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, po stronie ubezpieczyciela powstaje dodatkowy obowiązek, będący pochodną ochrony ubezpieczeniowej, a mianowicie zobowiązanie do spełnienia świadczenia, najczęściej w postaci pieniężnej (zob. art. 805 § 2 i 3 k.c.) jednorazowego lub okresowego (renta ubezpieczeniowa)^[10].

Za *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia należy uznać wskazanie zdarzenia ubezpieczeniowego, określenie składki i świadczenia ubezpieczyciela na wypadek zajścia zdarzenia ubezpieczeniowego (por. wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2014 r., VI ACa 1114/13, Legalis)^[11]. Elementy te są wymagane w odniesieniu do wszystkich rodzajów ubezpieczeń.

Jak wskazano powyżej, ustawodawca w przepisach prawa nie odniósł się do innych niż renta elementów ubezpieczenia rentowego. Próbuąc scharakteryzować umowę ubezpieczenia rentowego w sposób pozytywny, należy przyjąć, że powinna ona tak jak każda umowa ubezpieczenia określać oprócz postaci świadczenia (renty) oraz wysokości świadczeń okresowych rodzaj wypadku ubezpieczeniowego oraz składkę ubezpieczeniową. Należy przyjąć, że do elementów przedmiotowo istotnych umowy ubezpieczenia rentowego (*essentialium negotii*) należy również czas trwania uprawnienia do pobierania renty, termin spełniania (częstotliwość świadczenia, a zatem wskazanie długości okresu rozliczeniowego, oraz określenie, czy renta ma być uiszczana z góry, czy z dołu)^[12].

Odwołując się do definicji umowy ubezpieczenia, niezbędne jest wskazanie wypadku ubezpieczeniowego, który stanowi element przedmiotowo istotny tej umowy, decydujący o jej ważności. Wskazuje na to również art. 805 § 2 k.c., w którym przewidziano, że świadczenie ubezpieczyciela

¹⁰ Fuchs i Malinowska, "Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks cywilny," komentarz do art. 805 k.c., Nb 21.

¹¹ Jędrzej Maksymilian Kondek, w *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii Konrad Osajda, red. tomu Witold Borysiak (Legalis), komentarz do art. 805, Nb 26.

¹² Lackoroński, w *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 903, Nb 1.

polega w szczególności na zapłacie przy ubezpieczeniu osobowym umówionej sumy pieniężnej, renty lub innego świadczenia w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku w życiu osoby ubezpieczonej (zdarzenia przyszłego i niepewnego), które ma wystąpić w okresie obowiązywania ubezpieczenia. Przez wypadek należy rozumieć zdarzenie, którego zaistnienie powoduje powstanie obowiązku świadczenia po stronie ubezpieczyciela. Treść tego pojęcia ustawodawca dookreślił poza przepisami k.c. poprzez definicję zdarzenia losowego – jako niezależnego od woli ubezpieczającego lub ubezpieczonego zdarzenia przyszłego i niepewnego, którego wystąpienie powoduje uszczerbek w dobrach osobistych lub w dobrach majątkowych albo zwiększenie potrzeb majątkowych po stronie ubezpieczającego lub innej osoby objętej ochroną ubezpieczeniową (art. 3 ust. 1 pkt 57 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej). W doktrynie przyjmuje się, że każdy wypadek ubezpieczeniowy musi mieć charakter zdarzenia losowego. Zdefiniowanie wypadku ubezpieczeniowego w poszczególnych stosunkach ubezpieczenia dokonywane jest w umowie ubezpieczenia, w szczególności w ogólnych warunkach ubezpieczenia^[13].

W ubezpieczeniach na życie co do zasady przedmiotem ubezpieczenia i dobrem chronionym jest życie lub zdrowie ubezpieczonego, a podstawowymi rodzajami wypadków ubezpieczeniowych zgon ubezpieczonego lub dożycie przez niego określonego wieku. Wypadkami ubezpieczeniowymi mogą być również zdarzenia lub sytuacje związane ze zdrowiem ubezpieczonego takie jak: wystąpienie określonej choroby lub operacji, pobyt w szpitalu, uszczerbek na zdrowiu^[14]. Należy podkreślić, że te rodzaje wypadków ubezpieczeniowych mogą występować w innych rodzajach ubezpieczeń na życie we wszystkich grupach Działu I zgodnie z załącznikiem do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej.

W związku z powyższym należy rozważyć, jaki rodzaj wypadku ubezpieczeniowego może występować w ubezpieczeniach rentowych. Ze względu na brak przepisów prawa w tym zakresie należy przyjąć, że ustawodawca nie przewidział ograniczeń w kwestii określenia wypadku ubezpieczeniowego w tego rodzaju umowie i w ramach swobody umów strony mogą zdefiniować, jakie zdarzenie będzie stanowić wypadek ubezpieczeniowy,

¹³ Marcin Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz* (Warszawa: C.H. Beck, 2016), 53.

¹⁴ Szerzej Magdalena Szczepańska, *Ubezpieczenia na życie. Aspekty prawne* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2008), 130.

którego wystąpienie powoduje powstanie po stronie ubezpieczyciela obowiązku wypłaty świadczenia w postaci renty.

W tym przypadku podstawą do zdefiniowania tego elementu umowy jest nazwa tego ubezpieczenia wywodząca się od rodzaju wypłacanego świadczenia – renty. Jednak ten rodzaj świadczenia nie został w przepisach prawa powiązany z określonym rodzajem wypadku ubezpieczeniowego i w związku z tym konkretny rodzaj wypadku ubezpieczeniowego nie determinuje klasyfikacji tego ubezpieczenia. W ubezpieczeniach rentowych najczęściej występującym wypadkiem ubezpieczeniowym jest dożycie przez ubezpieczonego określonego w umowie wieku, na ogół zbliżonego do wieku emerytalnego. Dożycie wskazanego wieku przez ubezpieczonego powoduje powstanie roszczenia o wypłatę przez zakład ubezpieczeń świadczenia w postaci renty. W tej sytuacji może wystąpić odmiana tego rodzaju wypadku ubezpieczeniowego w szczególności w przypadku rent płatnych natychmiastowo, tzn. dożycie momentu zawarcia umowy lub dnia wypłaty pierwszego świadczenia rentowego. W takiej sytuacji natomiast inny typowy rodzaj wypadku ubezpieczeniowego – zgon – stanowi zdarzenie powodujące zaprzestanie wypłacania tego świadczenia przez ubezpieczyciela, ale nie jest on wypadkiem ubezpieczeniowym, ponieważ jego wystąpienie nie wiąże się co do zasady z obowiązkiem wypłaty świadczenia przez ubezpieczyciela. W tym przypadku ryzyko ubezpieczyciela może odbiegać od klasycznego rozumienia tego pojęcia, tzn. niepewności co do wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego w okresie trwania ochrony ubezpieczeniowej ze względu na datę zawarcia umowy (krótko przed wystąpieniem wypadku ubezpieczeniowego). W tak skonstruowanym ubezpieczeniu podstawowe ryzyko ubezpieczyciela polega na braku wiedzy ubezpieczyciela co do długości okresu wypłaty świadczenia, z zastrzeżeniem, że renta ma charakter annuitetu (renty życiowej) i w tym wyraża się cecha niepewności. Należy zastrzec, że tak skonstruowana umowa powinna być zawarta przed dniem ukończenia przez ubezpieczonego wieku uprawniającego do wypłaty przez ubezpieczyciela renty, ponieważ wypadek ubezpieczeniowy musi być zdarzeniem przyszłym i niepewnym. Zgodnie z art. 806 § 1 k.c. umowa ubezpieczenia jest nieważna, jeżeli zajście przewidzianego w umowie wypadku nie jest możliwe. Pojęcie niemożliwości ziszczenia się wypadku wskazanego w umowie może dotyczyć wypadku, który już ziścił się w przeszłości i nie może ziścić się ponownie^[15].

¹⁵ Kondek, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 806.

Wypłata renty w ubezpieczeniu rentowym może być związana również ze zgonem ubezpieczonego. W takim przypadku śmierć ubezpieczonego stanowi wypadek ubezpieczeniowy, którego wystąpienie powoduje powstanie roszczenia o wypłatę renty. Taka sytuacja występuje w ubezpieczeniach na cudzy rachunek, w szczególności zawieranych na rzecz dzieci, wypadkiem ubezpieczeniowym może być zgon ubezpieczonego (np. rodzica), który jest podstawą do wypłaty świadczeń rentowych uprawnionym (dzieci).

Można założyć, że ubezpieczenia rentowe mogą być skonstruowane w taki sposób, że w jednej umowie będą występowały dwa rodzaje wypadków ubezpieczeniowych: zgon ubezpieczonego i dożycie przez niego określonego wieku. W przypadku zgonu ubezpieczonego rentę otrzymywałyby wskazane przez niego osoby, a w sytuacji, gdyby on sam dożył określonego wieku, renta wypłacana byłaby jemu. Występowałyby wtedy specyficzna dla ubezpieczeń na życie (w szczególności w ubezpieczeniu życia lub dożycia) sytuacja powiązania dwóch rodzajów wypadków ubezpieczeniowych, które charakteryzuje to, że zajście jednego z nich jest pewne, a niewiadomą jest tylko data jego wystąpienia¹⁶.

Można jeszcze rozważyć, czy wypadkiem ubezpieczeniowym, który stanowi przesłankę wypłaty renty, może być stwierdzenie u ubezpieczonego wystąpienia określonej choroby, przebycie określonej operacji lub doznanie uszczerbku na zdrowiu czy niezdolności do pracy. Wydaje się, że nie ma przeszkód prawnych do zdefiniowania takiego wypadku ubezpieczeniowego w ubezpieczeniu rentowym, ponieważ renta może w adekwatny sposób zabezpieczać potrzeby związane z realizacją takiego ryzyka ubezpieczeniowego. Nie ma również ograniczeń w kwestii dopuszczalności wskazania renty jako świadczenia wypłacanego w przypadku ubezpieczeń wypadkowych, ponieważ art. 805 § 2 k.c. przewiduje ten rodzaj świadczenia w odniesieniu do ubezpieczeń osobowych, które obejmują również ubezpieczenia nieszczęśliwych wypadków. Inne przepisy prawa nie ograniczają rodzajów świadczeń wypłacanych w ubezpieczeniach wypadkowych, co wskazuje na to, że ustawodawca w sposób szczególny nie limituje swobody stron w zakresie kształtowania tego elementu stosunku ubezpieczenia. Należy przyjąć, że same okoliczności wystąpienia danego rodzaju szkody na osobie (zgon wskutek nieszczęśliwego wypadku, uszczerbek na zdrowiu

¹⁶ Beata Mrozowska i Wojciech Łuczka, "Klasyfikacja ryzyk ubezpieczeniowych – aspekty prawne," *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2011): 15 – 29.

na skutek nieszczęśliwego wypadku) nie wpływają na adekwatność świadczenia w postaci renty wypłacanego w tym rodzaju ubezpieczenia.

Elementem każdej umowy ubezpieczenia jest ochrona ubezpieczeniowa. W doktrynie uznaje się, że zawarcie umowy, w której ubezpieczyciel nie zapewnia ochrony ubezpieczeniowej, jest niedopuszczalne^[17]. Przyjmuje się, że dla istnienia i skutecznego udzielenia ochrony ubezpieczeniowej konieczne jest występowanie interesu ubezpieczeniowego, który pozwala odróżnić ubezpieczenie od innych instytucji prawnych. W sytuacji nieistnienia interesu ubezpieczeniowego nie ma ryzyka, które miałyby być objęte ochroną ubezpieczeniową, co powoduje, że ochrona ubezpieczeniowa jest bezprzedmiotowa, w umowie ubezpieczenia brak jest kauzy^[18]. Możliwość zastosowania pojęcia interesu ubezpieczeniowego w ubezpieczeniach osobowych budzi kontrowersje^[19], w doktrynie przyjmuje się, że istotą ubezpieczenia osobowego jest istnienie pewnego ryzyka, które nie musi być rozumiane jako niebezpieczeństwo szkody majątkowej. Z natury każdego ubezpieczenia wynika ochrona przed pewnymi zdarzeniami, które mogą powodować niekorzystne skutki finansowe albo zwiększone wydatki^[20]. W ubezpieczeniach osobowych interes ubezpieczeniowy dotyczy dóbr niemajątkowych ubezpieczonego. W doktrynie reprezentowany jest pogląd, że strony umowy mogą swobodnie kształtować sytuacje i zdarzenia, które będą uznawane za naruszające interes odnoszący się do ww. dóbr. Mogą to być zdarzenia o charakterze negatywnym, jak również zdarzenia pozytywne, ale wywołujące powstanie potrzeb majątkowych u ubezpieczonego. Jednak uznaje się, że umowa ubezpieczenia musi mieć na celu kompensację szeroko ujmowanych uszczerbków majątkowych, a nie służyć wypłacie dowolnej, z góry określonej sumy, w razie zajścia zdarzenia losowego^[21].

Ustawodawca nie wskazał, że interes ubezpieczeniowy jest istotnym przedmiotowo elementem umowy ubezpieczenia rentowego, wynika on jednak z istoty umowy ubezpieczenia. Ubezpieczenia rentowe mają na celu zapewnienie alimentacji, tj. dostarczania środków utrzymania,

¹⁷ Fuchs, Dariusz, "Ochrona ubezpieczeniowa a ochrona konsumencka," *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, nr 1 (2006): 36.

¹⁸ Bartosz Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2010), 116.

¹⁹ Szerzej Zbigniewa Długosz, *Ograniczenia swobody umów w kształtowaniu stosunku ubezpieczenia na cudzy rachunek* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2017), 156.

²⁰ Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*, 121 – 123.

²¹ Szymon Byczko, *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne* (Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2013), 81 – 83 oraz 275 i n.

zaspokojenia potrzeb życiowych, w szczególności zabezpieczenia odpowiedniego poziomu dochodów w okresie nieuzyskiwania wystarczających dochodów z tytułu wykonywanej pracy w okresie emerytalnym. Może ono jednak realizować również inne cele takie jak: podjęcie czy kontynuowanie nauki^[22]. Powyższe oznacza, że w ubezpieczeniach rentowych ochronie podlegają: uszczerbek majątkowy w postaci zmniejszenia dochodów w związku z zakończeniem aktywności zawodowej, utrata dochodów w następstwie śmierci żywiciela, zwiększenie potrzeb w związku z podjęciem nauki. Zatem nie budzi wątpliwości, że w przypadku typowych ubezpieczeń rentowych istnieje interes ubezpieczeniowy, który może być objęty ochroną ubezpieczeniową. Wątpliwości budziłaby jednak umowa ubezpieczenia rentowego, która przewidywałaby wypłatę renty przez określony czas w związku z ukończeniem przez ubezpieczonego określonego wieku, które to zdarzenie nie byłoby związane z uszczerbkiem w postaci zmniejszonych dochodów lub pojawieniem się dodatkowych potrzeb o charakterze majątkowym.

W ubezpieczeniu rentowym zdarzenie takie jak dożycie określonego wieku, zgon ubezpieczonego lub wystąpienie u niego choroby, uszczerbku na zdrowiu lub niezdolności do pracy powodujące utratę dochodów lub zwiększenie potrzeb co do zasady stanowi zdarzenie przyszłe i niepewne, niezależne od woli ubezpieczonego, które powoduje uszczerbek o charakterze majątkowym. Może być uznane za wypadek ubezpieczeniowy i stanowić przedmiot umowy ubezpieczenia.

Umowa ubezpieczenia rentowego powinna określać postać świadczenia, czyli renty, do którego wypłaty zobowiązany jest ubezpieczyciel w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku ubezpieczeniowego. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że „renta z umowy ubezpieczenia stanowi zobowiązanie dłużnika (ubezpieczyciela) do określonych świadczeń okresowych”^[23]. Renta w umowie ubezpieczenia rentowego przybiera wyłącznie postać renty pieniężnej^[24].

W zależności od przyjętych kryteriów stosowane są różne klasyfikacje renty. Ze względu na ogólną konstrukcję renty można wyróżnić renty pewne, renty gwarantowane i renty życiowe. Kryterium częstotliwości płatności renty klasyfikuje renty na płatne rocznie, kwartalnie lub miesięcznie. Termin płatności pozwala na klasyfikowanie rent na płatne z góry

²² Aneta Biały, *Kodeks cywilny. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2017), 667.

²³ Pyrżyńska, *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 903, Nb 1.

²⁴ Zob. np. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz*, 61 – 63.

lub z dołu. Ze względu na kryterium okresu rozpoczęcia płatności wyróżniamy renty natychmiast płatne, płatne osobom, które już nabyły prawo do renty ze względu na wystąpienie określonego zdarzenia, jak np. niezdolność do pracy lub zawarcie takiego rodzaju umowy ubezpieczenia, oraz renty odroczone, w których płatność – zgodnie z zawartą umową – rozpocznie się dopiero w przyszłości. Ze względu na zakres podmiotowy można dokonać klasyfikacji na renty na jedno życie oraz renty na dwa życia (ewentualnie więcej). Renta na dwa życia dotyczy z zasady małżeństw (partnerów). Jej istota polega na tym, że po śmierci jednego ze współmałżonków renta w dotychczasowej lub zmniejszonej wysokości jest nadal wypłacana pozostałemu przy życiu współmałżonkowi. Podstawowe świadczenie rentowe może być uzupełnione o dodatkowe świadczenia. Z tego względu można wyróżnić renty: bez odprawy pośmiertnej, z odprawą pośmiertną, z chronionym kapitałem lub ze zwrotem składek. Kryterium określenia wysokości kolejnych wypłat wprowadza podział na renty stałe i rosnące. W przypadku renty stałej ciąg wypłacanych kwot jest ustalony w równej wysokości, a w przypadku rent zmiennych ich wysokość w trakcie okresu wypłaty ulega zmianie według z góry określonych kryteriów^[25].

Renty pewne (określane również jako renty terminowe^[26]) są to świadczenia, których obowiązek wypłaty obowiązuje przez ustalony okres, np. 5, 10, 15, 20 lat. Nie ma w tym przypadku znaczenia, czy rentobiorca żyje, czy też zmarł w ustalonym okresie płatności renty. Dla tego rodzaju renty charakterystyczne jest to, że po śmierci rentobiorcy świadczenie do końca okresu płatności w postaci okresowej lub jednorazowej wypłacane jest wskazanej przez niego osobie (uposażonemu). Renta pewna charakteryzuje się określoną liczbą transz. Polega ona na tym, że zgromadzony kapitał zamieniany jest na strumień świadczeń, których bieżąca wartość odpowiada kapitałowi, ewentualnie pomniejszonemu o koszty. Wysokość okresowych świadczeń ma z reguły ustaloną stałą wysokość, może jednak być zwiększana o wskaźnik indeksacji^[27]. Rentami pewnymi są również np. renty wieczyste – świadczenia wypłacane z kapitału w postaci okresowych odsetek, niezmniejszające kapitału (kapitał nie jest zamieniany

²⁵ Eugeniusz Stroiński, *Ubezpieczenia na życie. Teoria i praktyka* (Warszawa: Poltext, 2004), 201, 208 – 209.

²⁶ Cycoń i Czerwicz, "Ubezpieczenia rentowe na przykładzie wybranych zakładów ubezpieczeń ofert," 278.

²⁷ "Wypłaty emerytur z II filara nowego systemu emerytalnego – raport KNUIFE," w *Forum dyskusyjne ubezpieczeń i funduszy emerytalnych. Wypłata świadczeń z filara II systemu emerytalnego*, z. 4, maj 2005.

na strumień świadczeń, a jest podstawą do uzyskiwania zysków wypłacanych np. w formie renty). Renta życiowa (annuitet) definiowana jest jako ciąg kwot wypłacanych periodycznie, np. co miesiąc, co kwartał, co rok, do momentu śmierci rentobiorcy, co oznacza, że liczba wypłaconych transz nie jest znana. Renta życiowa gwarantowana ma charakter mieszany, ponieważ ma cechy zarówno renty pewnej, jak i renty życiowej. W tym przypadku renta wypłacana jest, dopóki rentobiorca żyje, jednak nie krócej niż określony z góry okres. W tym rodzaju renty w przypadku śmierci rentobiorcy przed upływem okresu gwarancji świadczenie jest wypłacane do końca upływu okresu gwarancji wskazanym przez niego świadczeniobiorcom. Powyższe oznacza, że w okresie objętym gwarancją renta ta ma charakter renty pewnej, a w przypadku jej wypłaty po okresie gwarancji stanowi rentę życiową w szczególnej postaci renty odroczonej. W literaturze wskazuje się również na rentę gwarantowaną, która w sytuacji gdy rentobiorca żyje dłużej niż okres pobierania renty pewnej okresowej, zamienia się na płatną dożywotnio^[28].

Z istoty umowy ubezpieczenia wynika, że *essentialia negotii* umowy ubezpieczenia rentowego obejmują nie tylko świadczenie rentowe, ale również składkę, która ma być spełniana przez ubezpieczającego. Świadczenie to może mieć charakter pieniężny, jednorazowy, okresowy albo ciągły. W kwestii podstawowego świadczenia ubezpieczającego zapłaty składki treść umowy ubezpieczenia rentowego uwzględnia specyfikę tego ubezpieczenia. Z reguły w tym ubezpieczeniu składka ma charakter jednorazowy i jej wpłata stanowi warunek rozpoczęcia wypłat okresowych świadczeń, co skutkuje brakiem szczególnych regulacji dotyczących płatności składek charakterystycznych dla typowych ubezpieczeń ze składką regularną. Jednak mogą wystąpić ubezpieczenia rentowe z odroczonym terminem płatności renty przewidujące zapłatę składki regularnej (składka roczna, półroczna, kwartalna lub miesięczna). Niekiedy ubezpieczyciele mogą regulować w szczególny sposób kwestie związane z powiązaniem umowy ubezpieczenia rentowego z inną umową ubezpieczenia wyrażające się tym, że środki na zapłatę składki jednorazowej pochodzą z innego ubezpieczenia.

W ubezpieczeniach rentowych ze względu na brak szczegółowych przepisów prawa regulujących ten rodzaj ubezpieczenia ustawodawca pozostawił stronom szeroki zakres swobody stron w kształtowaniu treści tego stosunku prawnego. W związku z powyższym strony powinny w sposób

²⁸ Cycoń i Czerwec, "Ubezpieczenia rentowe na przykładzie wybranych zakładów ubezpieczeń ofert," 278.

szczegółowy określić elementy przedmiotowe istotne w umowie ubezpieczenia (ogólnych warunkach ubezpieczenia). Ponadto ogólne warunki ubezpieczenia powinny zawierać również inne elementy, wskazane przez ustawodawcę w art. 16 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Zgodnie z tym przepisem ogólne warunki ubezpieczenia określają w szczególności:

1. rodzaj ubezpieczenia i jego przedmiot;
2. warunki zmiany sumy ubezpieczenia lub sumy gwarancyjnej, jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia taką zmianę przewidują;
3. prawa i obowiązki stron umowy ubezpieczenia;
4. zakres odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń;
5. sposób ustalania rozmiaru szkody – przy ubezpieczeniach majątkowych;
6. sposób określania sumy odszkodowania lub innego świadczenia, jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia przewidują odstępstwa od zasad przewidzianych w przepisach prawa;
7. sposób ustalania i opłacania składki ubezpieczeniowej;
8. metodę i sposób indeksacji składek ubezpieczeniowych, jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia przewidują indeksację składek;
9. tryb i warunki dokonania zmiany umowy ubezpieczenia zawartej na czas nieokreślony;
10. przesłanki, sposób oraz termin wypowiedzenia umowy ubezpieczenia, jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia przewidują taką możliwość, a także przesłanki, sposób oraz termin wystąpienia z umowy ubezpieczenia grupowego;
11. termin i sposób odstąpienia od umowy ubezpieczenia.

Zgodnie z art. 20 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej w zakresie ubezpieczeń, o których mowa w Dziale I załącznika do ustawy, zakład ubezpieczeń jest obowiązany do zawarcia w umowie ubezpieczenia następujących elementów:

1. definicji poszczególnych świadczeń;
2. określenia wysokości składek odpowiadających poszczególnym świadczeniom podstawowym i dodatkowym, o ile w umowie występuje podział świadczeń na świadczenie podstawowe i dodatkowe;
3. zasad ustalania świadczeń należnych z tytułu umowy, w szczególności sposobu kalkulacji i przyznawania premii, rabatów i udziału

w zyskach ubezpieczonego, określenia stopy technicznej, wskazania wartości wykupu oraz wysokości sumy ubezpieczenia w przypadku zmiany umowy ubezpieczenia na bezskładkową, o ile są one gwarantowane, określenia kosztów oraz innych obciążeń pobieranych przez zakład ubezpieczeń przy wypłacie świadczeń;

4. opisu tych czynników w metodach kalkulacji rezerw techniczno-ubezpieczeniowych dla celów rachunkowości, które mogą mieć wpływ na zmianę wysokości świadczenia zakładu ubezpieczeń lub wartości wykupu ubezpieczenia;
5. wskazania przepisów regulujących opodatkowanie świadczeń zakładu ubezpieczeń;
6. wskazania miejsca ujawnienia sprawozdania o wypłacalności i kondycji finansowej zakładu ubezpieczeń.

W odniesieniu do ubezpieczeń rentowych szczególne znaczenie ma określenie rodzaju ubezpieczenia, ze względu na to, że świadczenie w postaci renty może występować również w innych rodzajach ubezpieczeń, oraz zdefiniowanie wypadku ubezpieczeniowego (jednego lub kilku), warunkującego wypłatę świadczenia. Szczególne znaczenie ma określenie świadczenia wypłacanego przez ubezpieczyciela – renty. W ogólnych warunkach ubezpieczenia powinna być zawarta definicja tego świadczenia, sposób jego określania zarówno w zakresie jego wysokości i częstotliwości uiszczania, jak i jego rodzaju. W tym obszarze ogólne warunki mogą zawierać postanowienia określające warunki zmiany renty. W kwestii składki ubezpieczeniowej umowa określa sposób jej ustalania i opłacania oraz ewentualnie metodę i sposób indeksacji składek ubezpieczeniowych, jeżeli ogólne warunki ubezpieczenia przewidują indeksację składek. Ponadto w zależności od treści konkretnej umowy może ona wskazywać inne elementy umowy określone w przepisach ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej uwzględniające specyfikę danej umowy ubezpieczenia.

4 | Odmiany ubezpieczeń rentowych

Ze względu na brak szczegółowych przepisów dotyczących ubezpieczenia rentowego umowa ta może być ukształtowana na wiele sposobów i uwzględniać różne konstrukcje i rozwiązania prawne, które są stosowane w innych rodzajach ubezpieczeń i dziedzinach prawa.

Ubezpieczenia rentowe mogą występować w kilku wariantach, które różnią się istotnymi elementami. Można wyodrębnić dwa podstawowe warianty. Jednym z nich jest klasyczna samodzielna umowa ubezpieczenia rentowego przewidująca wypłatę jako świadczenie główne – rentę. W ramach takiego typu umowy mogą być wypłacane również inne świadczenia niż renta. Jako drugi wariant należy wskazać umowę ubezpieczenia na życie (na życie i dożycie) lub umowę ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, które przewidują różne rodzaje świadczeń podstawowych: typowe świadczenia dla tych umów oraz rentę, której warunki są w tej umowie określone. Mogą również być oferowane ubezpieczenia kwalifikowane do innych niż ubezpieczenie rentowe grup ubezpieczeń, które przewidują jako jedno ze świadczeń – rentę.

Klasyczne ubezpieczenie rentowe polega na tym, że ubezpieczyciel zobowiązuje się do zapłaty świadczenia w postaci renty w zamian za uiszczenie składki. Charakteryzuje się ono tym, że stanowi odrębną umowę przewidującą wypłatę jednego świadczenia – renty (dożywotniej lub okresowej). W tym rodzaju ubezpieczenia składka ma co do zasady charakter jednorazowy. Na rynku oferowane są ubezpieczenia rentowe na rzecz osoby trzeciej, zgodnie z którymi świadczenie rentowe jest spełniane na rzecz wskazanej osoby trzeciej. Mogą to być klasyczne umowy ubezpieczenia rentowego, w których w momencie ich zawierania przewidziano, że ubezpieczający i ubezpieczony to dwie inne osoby i to ubezpieczonemu przysługuje okresowe świadczenie w formie renty. W innym rodzaju ubezpieczenia na rzecz osoby trzeciej ubezpieczyciel może być zobowiązany do wypłaty renty w razie śmierci ubezpieczonego w okresie ochrony ubezpieczeniowej innej osobie niż ubezpieczony – wskazanemu uposażonemu. Renta jest w takiej sytuacji wypłacana do końca okresu ubezpieczenia.

Przyjęcie określonego modelu ubezpieczenia rentowego wywiera wpływ na kształt umowy ubezpieczenia. W przypadku klasycznej umowy ubezpieczenia rentowego umowa ubezpieczenia zawierana może być na czas nieokreślony i wtedy kończy się ona wraz ze śmiercią ubezpieczonego (rentobiorcy). W przypadku gdy taka umowa przewiduje inne świadczenia, np. wypłacane po śmierci rentobiorcy osobom uprawnionym przez

określony w umowie gwarantowany okres, może być ona skonstruowana w taki sposób, że będzie trwać nadal po śmierci rentobiorcy do momentu zaprzestania wypłaty świadczeń tym osobom albo może się ona zakończyć w momencie śmierci ubezpieczonego (rentobiorcy), a świadczenia przewidziane po jego śmierci będą nadal wypłacane na podstawie zawartej umowy, ale już po jej wygaśnięciu. W przypadku gdy umowa przewiduje wypłatę renty pewnej przez ustalony okres bez względu na to, czy rentobiorca żyje, czy też zmarł w ustalonym okresie płatności renty, umowa jest zawierana na czas określony – okres płatności renty.

W praktyce rynkowej funkcjonują również ubezpieczenia różniące się od klasycznego ubezpieczenia rentowego w zakresie wypłacanych świadczeń, opłacanej składki ubezpieczeniowej oraz powiązań z innymi umowami ubezpieczenia. Konstrukcja prawna i klasyfikacja tych umów mogą być bardzo różne, a jedynym łączącym je elementem jest rodzaj świadczenia – renta. W odniesieniu do tych ubezpieczeń można rozważyć ich charakter w kontekście tzw. ubezpieczenia hybrydowego.

Podstawą rozważań jest wprowadzone w doktrynie pojęcie ubezpieczenia hybrydowego rozumianego jako objęcie ochroną ubezpieczeniową różniących się od siebie rodzajowo ryzyk. Występuje ono, gdy „ubezpieczyciel udziela temu samemu ubezpieczonemu (lub tym samym ubezpieczonym) ochrony ubezpieczeniowej, która dotyczy co najmniej dwóch ryzyk, z których każde ujęte jest w innej grupie – w rozumieniu załącznika do ustawy o działalności ubezpieczeniowej”. Ochrona w tego rodzaju ubezpieczeniach nie musi mieć źródła w jednej umowie ubezpieczenia, ale może wynikać z kilku umów, gdy – z woli ustawodawcy lub też z woli ubezpieczyciela – wyłączona jest możliwość zawarcia umowy dotyczącej ryzyka z jednej grupy bez jednoczesnego zawarcia umowy dotyczącej ubezpieczenia z innej grupy. Jako hybrydę uznawane jest również ubezpieczenie modułowe, w którym ubezpieczający może swobodnie dobierać elementy ochrony dotyczące różnych rodzajów ryzyk lub też bez przeszkód (również natury ekonomicznej) rezygnować z modułów proponowanego przez ubezpieczyciela pakietu ubezpieczeń^[29]. Jako ubezpieczenia hybrydowe traktowane są również umowy, w których ubezpieczenie jednego

---

²⁹ Marcin Orlicki, „O łączeniu w jednej umowie różnych rodzajów ubezpieczeń,” *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2010): 13 – 27.

ryzyka jest uzupełnieniem ubezpieczenia innego, odmiennego ryzyka, np. ubezpieczenia, w Dziale I, grupie 5^[30].

W ofercie zakładów ubezpieczeń funkcjonują ubezpieczenia rentowe odbiegające od klasycznego ubezpieczenia rentowego. Przewidują one oprócz wypłaty renty – inne dodatkowe świadczenia. Mogą to być ubezpieczenia rentowe z odprawą pośmiertną, wypłacaną w przypadku śmierci rentobiorcy. Umowa może przewidywać rentę finansowaną tylko z odsetek, a kapitał przeznaczony jest na wypłatę świadczenia w przypadku śmierci ubezpieczonego. Niektóre produkty mają gwarancję, że rentobiorca oraz uposażony otrzymają w sumie pełną wartość wpłaconej składki – w przypadku śmierci rentobiorcy przed zrównaniem się wysokości wpłaconej składki z sumą wypłaconych rent powstała różnica jest wypłacana uposażonemu^[31]. Oferowane przez ubezpieczycieli ubezpieczenia rentowe mogą dawać możliwość wypłaty w każdą rocznicę polisy świadczenia rentowego powiększonego o udział w zysku. W niektórych przypadkach został przewidziany wykup umowy ubezpieczenia (ale jedynie do dnia wypłaty pierwszego świadczenia rentowego bądź w czasie trwania gwarantowanego okresu wypłat). W umowie można również określić prawo do dokonania częściowego wykupu w trakcie trwania umowy ubezpieczenia, co skutkuje obniżeniem wysokości wypłacanej renty^[32]. Takie ubezpieczenia są ubezpieczeniami rentowymi i nie mają charakteru hybrydowego, ponieważ uprawnienie do wypłaty innych świadczeń niż renta nie przesądza o tym, że umowa obejmuje ryzyka, ujęte jest w innej grupie – w rozumieniu załącznika do ustawy o działalności ubezpieczeniowej.

Ubezpieczyciele na rynku polskim oferują ubezpieczenia rentowe, które są powiązane w różny sposób z innymi umowami ubezpieczenia. Powiązanie to może dotyczyć konstrukcji umowy lub składki ubezpieczeniowej.

Związek pomiędzy ubezpieczeniem rentowym a innym ubezpieczeniem może dotyczyć zakresu podmiotowego umów. Ubezpieczający, ewentualnie ubezpieczony w umowie grupowej, który miał zawartą wcześniej inną umowę ubezpieczenia lub był objęty umową w ramach ubezpieczenia grupowego, zawiera umowę ubezpieczenia rentowego z ubezpieczycielem

³⁰ „[...] ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe, jeśli są uzupełnieniem ubezpieczeń wymienionych w grupach 1–4”. W grupach 1–4 zostały wymienione: „ubezpieczenia na życie, ubezpieczenia posagowe, zaopatrzenia dzieci, ubezpieczenia na życie, jeżeli są związane z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, ubezpieczenia rentowe”.

³¹ Stroński, *Ubezpieczenia na życie. Teoria i praktyka*, 201, 208 – 209.

³² Szczepańska, *Ubezpieczenia na życie. Aspekty prawne*, 275.

będącym stroną tej wcześniej zawartej umowy. Zawarcie umowy ubezpieczenia rentowego było realizacją uprawnienia ubezpieczającego (ubezpieczonego) do zawarcia takiej umowy z ubezpieczycielem określonego w poprzednio obowiązującej umowie. Taka umowa ubezpieczenia rentowego stanowi odrębną umowę, której ogólne warunki ubezpieczenia w sposób kompleksowy regulują treść stosunku ubezpieczenia. W przypadku takich umów niektórzy ubezpieczyciele przewidują, że na składkę albo jej część w ubezpieczeniu rentowym ubezpieczający przeznacza środki z wypłaty całości albo części środków zgromadzonych w ramach ubezpieczenia na życie i dożycie lub indywidualnej umowy ubezpieczenia z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, którą zawarł z ubezpieczycielem. Na część składki mogą być przeznaczone również pieniądze z innego świadczenia ubezpieczeniowego, które zostało przyznane ubezpieczającemu na podstawie zawartej z ubezpieczycielem umowy ubezpieczenia.

W praktyce mogą występować również umowy, które odpowiadają definicji ubezpieczenia hybrydowego, ponieważ ubezpieczyciel udziela temu samemu ubezpieczonemu ochrony ubezpieczeniowej, która dotyczy co najmniej dwóch ryzyk, z których każde ujęte jest w innej grupie – w rozumieniu załącznika do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. W takim przypadku mamy do czynienia z połączeniem ubezpieczenia rentowego i np. ubezpieczenia na życie i dożycie, a świadczenie w postaci renty nie jest jedynym świadczeniem, a jednym ze świadczeń, które może wybrać ubezpieczony z tytułu dożycia określonego wieku. Tego rodzaju umowa ubezpieczenia przewiduje bowiem, że dłużnik (ubezpieczyciel) jest zobowiązany w ten sposób, że wykonanie zobowiązania może nastąpić przez spełnienie jednego z kilku świadczeń. W tym wariancie umowy ubezpieczyciel powinien w umowie określić wszystkie niezbędne postanowienia każdej z umów ubezpieczenia, ewentualnie stworzyć postanowienia wspólne^[33].

Należy również odnieść się do ubezpieczeń klasyfikowanych do innych grup ubezpieczeń niż ubezpieczenia rentowe, w których świadczeniem głównym może być renta. Takiego rodzaju ubezpieczeniem może być ubezpieczenie zaopatrzenia dzieci, ubezpieczenie posagowe wskazane w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej jako nazwa drugiej grupy ubezpieczeń Działu I. Podstawową funkcją ubezpieczenia zaopatrzenia dzieci jest zabezpieczenie potrzeb dotyczących dzieci, takich jak np. możliwość kształcenia się na studiach wyższych,

³³ Orlicki, "Ołączeniu w jednej umowie różnych rodzajów ubezpieczeń," 13 – 27.

pokrycia kosztów związanych z zakupem mieszkania czy zawarciem związku małżeńskiego. Z reguły ubezpieczenia te oprócz świadczeń zabezpieczających ww. potrzeby zarówno jednorazowych, jak i okresowych przewidują również świadczenia w postaci renty przeznaczone na pokrycie potrzeb wynikających ze śmierci rodzica dziecka^[34]. Ze względu na ww. cele tego ubezpieczenia należy uznać, że wypłata renty w przypadku śmierci ubezpieczonego rodzica może stanowić świadczenie główne w tej umowie. Powyższe oznacza, że ubezpieczenie zaopatrzenia dzieci przewidujące wypłatę renty nie jest ubezpieczeniem rentowym, ale wskazanym w załączniku do ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej ubezpieczeniem zaopatrzenia dzieci zawierającym zobowiązanie do wypłaty świadczenia charakterystycznego dla innego rodzaju ubezpieczenia – ubezpieczenia rentowego. Jednak w ofercie ubezpieczycieli takie umowy są niekiedy określane jako umowy ubezpieczenia rentowego. Drugim tego rodzaju ubezpieczeniem może być ubezpieczenie chorobowe lub wypadkowe stanowiące „uzupełnienie” do ubezpieczeń z innych grup Działu I. Taka sytuacja może mieć miejsce, gdy świadczeniem wypłacanym w przypadku choroby lub niezdolności do pracy wskutek nieszczęśliwego wypadku będzie renta. Umowy z grupy 5 dotyczące ubezpieczeń chorobowych i wypadkowych nie stanowią samodzielnych umów, to znaczy, że ubezpieczyciele nie mogą takich produktów oferować niezależnie od zawarcia umowy ubezpieczenia na życie^[35].

5 | Podsumowanie

Ubezpieczenie rentowe stanowi instrument prawny, który służy zaspokojeniu potrzeb społecznych i gospodarczych. Strony, kształtując konstrukcję i treść umów ubezpieczenia, powinny uwzględniać potrzeby stanowiące podstawę do zainteresowania się udzielaną w ramach nich ochroną ubezpieczeniową. W przypadku ubezpieczeń rentowych, które nie zostały szczegółowo uregulowane w przepisach prawa, strony (w praktyce ubezpieczyciel w ogólnych warunkach ubezpieczenia) mają szeroką

³⁴ Szczepańska, *Ubezpieczenia na życie Aspekty prawne*, 275.

³⁵ Mrozowska, „Klasyfikacja prawna ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych, stanowiących uzupełnienie do ubezpieczeń na życie,” 15 – 25.

swobodę kształtowania stosunku ubezpieczenia, w szczególności w zakresie zdefiniowania wypadków ubezpieczeniowych i określenia wypłacanych świadczeń, ale również innych elementów umowy. Jednak uregulowanie w umowie kompleksowo stosunku ubezpieczenia rentowego wymaga uwzględnienia jego specyfiki, w szczególności w sytuacji, gdy umowa ubezpieczenia rentowego nie ma charakteru klasycznego, ale przewiduje np. inne świadczenia lub uprawnienia rentobiorcy lub innych uprawnionych. Ze względu na brak w przepisach prawa szczegółowych wytycznych dotyczących tego ubezpieczenia ubezpieczyciele oprócz generalnych ograniczeń swobody umów powinni również uwzględniać specyfikę ubezpieczeń rentowych, ich charakter i funkcję, co implikuje możliwość posłużenia się rozwiązaniami stosowanymi w innych rodzajach ubezpieczeń, w szczególności ubezpieczeniach na życie. Należy podkreślić, że podstawowe kryterium klasyfikacji ubezpieczeń rentowych, tzn. rodzaj wypłacanego świadczenia – renta, nie jest jednoznaczne. W konkretnych przypadkach mogą bowiem wystąpić wątpliwości co do zgodności z prawem ukształtowania treści konkretnego stosunku prawnego oraz jego kwalifikacji jako ubezpieczenia rentowego.

Bibliografia

- Biały, Aneta. *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Byczko, Szymon. *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne*. Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2013.
- Cycoń, Maciej i Edyta Czerwiec. "Ubezpieczenia rentowe na przykładzie wybranych zakładów ubezpieczeń ofert." *Zeszyty Naukowe*, nr 181 (2011): 277 – 286.
- Długosz, Zbigniewa. *Ograniczenia swobody umów w kształtowaniu stosunku ubezpieczenia na cudzy rachunek*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Fuchs, Dariusz i Katarzyna Malinowska, red. "Komentarz do niektórych przepisów ustawy – Kodeks cywilny." W *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków*, komentarz do art. 805 k.c., Nb 1. Lex.
- Fuchs, Dariusz. "Ochrona ubezpieczeniowa a ochrona konsumencka." *Rozprawy Ubezpieczeniowe*, nr 1 (2006): 35 – 43.
- Kondek, Jędrzej Maksymilian. W *Kodeks cywilny. Komentarz*, komentarz do art. 805, red. serii Konrad Osjada, red. tomu Witold Borysiak, Nb 26. Legalis.
- Krajewski, Marcin. *Umowa ubezpieczenia. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck, 2016.

- Kucharski, Bartosz. *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2010.
- Lackoroński, Bogusław. W *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. serii Konrad Osjada, red. tomu Witold Borysiak. Legalis.
- Mrozowska, Beata. "Klasyfikacja prawna ubezpieczeń wypadkowych i chorobowych, stanowiących uzupełnienie do ubezpieczeń na życie." *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2013): 15 – 25.
- Mrozowska, Beata i Wojciech Łuczka. "Klasyfikacja ryzyk ubezpieczeniowych – aspekty prawne." *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2011): 15 – 29.
- Orlicki, Marcin. "Ołączeniu w jednej umowie różnych rodzajów ubezpieczeń." *Prawo Asekuracyjne*, nr 2 (2010): 13 – 27.
- Pyrzyńska, Agnieszka Maria. W *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, art. 903, red. Maciej Gutowski, Nb 7. Legalis.
- Stroiński, Eugeniusz. *Ubezpieczenia na życie. Teoria i praktyka*. Warszawa: Poltext, 2004.
- Szczepańska, Magdalena. *Ubezpieczenia na życie. Aspekty prawne*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008.
- Walczak, Damian i Michał Ziemiak. "Ubezpieczenia obowiązkowe w rozumieniu ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych." *Prawo Asekuracyjne*, nr 4 (2022): 3 – 23.
- "Wypłaty emerytur z II filara nowego systemu emerytalnego – raport KNUiFE." W *Forum dyskusyjne ubezpieczeń i funduszy emerytalnych. Wypłata świadczeń z filara II systemu emerytalnego*, z. 4, maj 2005.

